

LUKOISTA LUOVUUTEEN

– improvisointi osana laulunopetusta

Maria Jaakkonen

Pedagoginen opinnäytetyö
Huhtikuu 2010

JYVÄSKYLÄN AMMATTIKORKEAKOULU
JAMK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Tekijä JAAKKONEN, Maria	Julkaisun laji Pedagoginen opinnäytetyö (5 op)	Päivämäärä 23.04.2010
	Sivumäärä 32	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus saakka	Verkojulkaisulupa myönnetty (X)
Työn nimi LUKOISTA LUOVUUTEEN – improvisointi osana laulunopetusta		
Koulutusohjelma Opettajan pedagogiset opinnot musiikin ja tanssin alalla		
Työn ohjaajat Miettinen, Raija ja Hannula, Kaija		
Toimeksiantaja		
Tiivistelmä Pedagogisessa opinnäytetyössä käsiteltiin sitä, miten luovuus ja improvisointi liittyivät toisiinsa sekä mitkä asiat estivät luovaa toimintaa. Tärkeimpinä tavoitteina oli tunnistaa improvisoinnin ja laulamisen lukot, löytää tilalle laulamisen ilo ja vapaus sekä oppia heittäytymään hetkeen ja luottamaan omaan osaamiseensa. Keskeisiä kysymyksiä olivat muun muassa: Mitä luovuus on? Mitä improvisointi on? Mitä improvisointi voi opettaa? Kuinka luodaan opetustilanne otolliseksi improvisoinnille? Työssä haettiin näihin kysymyksiin vastauksia haastattelujen ja lähdekirjallisuuden pohjalta sekä tuntitilanteissa sovelletuilla erilaisilla improvisointiharjoituksilla. Työn ensimmäinen vaihe oli koota tarvittava tieto lähdekirjallisuudesta ja tehdä haastattelukysymykset. Toisessa vaiheessa käsiteltiin haastatteluista saatu materiaali ja sovellettiin erilaisia harjoituksia omaan opetustyöhön haastattelujen, lähdekirjallisuuden ja oman opetuksesta saadun tietotaidon pohjalta. Kolmas vaihe oli kirjallisen osuuden kokoaminen. Haastattelut, tuntitilanneharjoitteet ja omat kokemukset oppijana ja opettajana osoittivat, että rytmimusiikin laulunopetuksessa improvisaatiolla on keskeinen osuus. Työssä tuli esille miten improvisointi voi olla uudenlaisena ja hyödyllisenä työvälineenä laulunopetuksessa ja -oppimisessa. Toisaalta työssä kävi ilmi, että improvisaatiolla saattoi olla myös negatiivinen, lukitseva vaikutus laulamiseen ja oppimiseen. Tästä syystä opettajan olisi tärkeää rohkaista jokaista oppilasta improvisointiin ja luovaan toimintaan heidän tasostaan riippumatta. Tärkeinä keinoina improvisoinnin opettamisessa esille nousivat: luovuus, kannustaminen, hyväksyntä ja turvallisen ilmapiirin luominen tuntitilanteissa. Turvallisessa ilmapiirissä epäonnistuminen ei ollut uhka, vaan oppijan oli helppo kokea hyväksyntää ja onnistumista ja improvisointi pystyi olemaan rohkaiseva, luovuutta lisäävä ja rikastuttava kokemus.		
Avainsanat (asiasanat) Laulunopetus, laulaminen, luovuus, improvisaatio, improvisointi, heittäytyminen/spontaani toiminta, hyväksyntä, matkiminen		
Muut tiedot Liitteenä kaksi sähköpostihaastattelua		

Author JAAKKONEN, Maria	Type of publication Diploma project (5 ECTS credits)	Date 23.04.2010
	Pages 32	Language Finnish
	Confidential	Permission for web publication (X)
Title Unlocking creativity – improvisation as part of singing teaching		
Degree Programme Pedagogical studies for music and dance teachers		
Tutor(s) Miettinen, Raija and Hannula, Kaija		
Assigned by		
Abstract The pedagogical thesis deals with creativity and improvisation and how they are interconnected and also what things hinder creative activity. The most important goals were to recognize the barriers of improvisation and singing, to find joy and freedom in singing and to learn spontaneous activity, trusting one's own skills. Central questions were: What is creativity? What is improvisation? What can improvisation teach? How to make the atmosphere in lesson good for improvising? Answers to these questions were searched for from interviews and literature and also by applying various improvisation exercises in lesson. In the first phase, the needed data was gathered from the literature and the questions for the interviews were made. In the second phase, the answers were analyzed and exercises were made for own work as teacher based on the interviews, literature and own pedagogical know-how. In the third phase, the thesis was written. The interviews, exercises in lessons and personal student and teacher experience seemed to show that improvisation plays a central role in when teaching singing of rhythm music. The thesis showed how improvisation could be used as a new and useful tool for teaching and learning of singing. On the other hand, the thesis showed that improvisation could also have a negative, hindering effect on singing and learning. Therefore, it is important that the teacher encourages all students to improvisation and creative activity regardless of the level of their skills. Important means of teaching improvisation were: creativity, encouragement, acceptance and creating a non-threatening atmosphere in lesson. In such an atmosphere it was safe to make mistakes and the student could feel acceptance and succeed; now, improvisation could be an encouraging and enriching experience enhancing the learner's creativity.		
Keywords teaching of singing, singing, creativity, improvisation, improvising, spontaneous activity, acceptance, imitation		
Miscellaneous Two email interviews attached		

SISÄLTÖ

1 LUOVAA VAPAUTTA VAI AHDISTUKSEN AIHEUTTAJA?.....	2
2 LUOVUUDESTA JA IMPROVISAATIOSTA TEOREETTISESTI.....	4
2.1 Luovuuden käsite	4
2.2 Improvisaation käsite teatteritaiteessa ja musiikissa.....	5
2.3 Kuuntelemisen ja matkimisen merkitys oppimisessa	6
2.4 Arkielämän improvisointi.....	7
2.5 Ääneni on persoonallinen instrumentti!	8
2.6 Laulunopettajan ominaisuuksista ja improvisoinnin opettamisesta	10
2.7 Hetkeen heittäytyminen eheyttää(kö?)	12
3 IMPROVISOINTI – TEORIASTA KÄYTÄNTÖÖN	13
3.1 Ilmaisun ja tunnetilojen hyödyntäminen tulkinnassa.....	13
3.2 Sooloimprovisointi ja musiikkityylit laulamissa	16
3.3 Ryhmäimprovisaatio ja äänimaisemaan eläytyminen	18
3.4 Mokaamisen pelko ja mahdollisuus.....	19
4 MITÄ IMPROVISOINTI VOI OPETTAA TEKIJÄLLEEN?	20
5 LUKOISTA KOHTI LUOVUUTTA.....	24
LÄHTEET	26
LIITTEET	28

1 LUOVAA VAPAUTTA VAI AHDISTUKSEN AIHEUTTAJA?

Mitä on luovuus? Mitä on improvisointi? Sanat, jotka usein yhdistetään taiteeseen ja kaikenlaiseen luovaan tekemiseen, mutta sanat, jotka usein myös lukitsevat ja aiheuttavat epävarmuutta tekijässään. Moni yhdistää improvisoinnin teatterimaailmaan tai jazz-musiikkiin, mutta perinteisessä laulunopetuksessa sen käyttö on vielä kovin vähäistä ja opetuskeinona sitä ei käytetä kovinkaan paljon. Miksi näin?

Pohdin pedagogisessa opinnäytetyössäni, miten luovuus ja improvisointi liittyvät toisiinsa ja miten ne yhdessä vaikuttavat monipuolisesti laulunopetukseen ja oppimiseen. Tarkastelen, miksi on tärkeää hyödyntää lauluimprovisaatiota laulunopetukseen ja miten sitä voidaan käyttää työvälineenä opetustilanteessa. Olen pyrkinyt kokoamaan keskeisimpiä asioita, jotka tukevat sekä opettajaa lauluimprovisoinnin opettamisessa että oppilasta laulamissa. Työni on suunnattu lähinnä laulunopettajille laulunopetuksen apuvälineeksi tyylistä riippumatta. Kokonaisuudessaan improvisaatio on laaja käsite, mutta pedagogisen opinnäytetyöni kautta yritän avata hieman erilaista näkökulmaa tähän vaikeaan ja vieraaseenkin aiheeseen keskittyen pääasiassa luovuuden määrittelemiseen ja improvisointiin laulunopetuksessa. Pyrin kertomaan siitä, miten luovuus voi näyttäytyä lauluopetuksessa improvisoinnin kautta, miten hyödyntää improvisaatiota opetustilanteessa ja mitä uutta tästä aiheesta voi oppia laulunopetuksen näkökulmasta. Laullista kokemusta minulla on sekä klassisesta laulamisesta yli 12 vuotta että pop/jazz-laulamisesta yli 6 vuotta.

Idea aiheesta syntyi siitä, että halusin saada tietoa improvisoinnista oppien itse jotain uutta. Halusin saada myös uusia työkaluja tulevaan laulunopettajan työhöni rytmimusiikin alueella, missä improvisoinnilla on keskeinen osuus. Tämän pedagogisen opinnäytetyön kautta haluan edistää omaa oppimistani ja opettajuuttani minulle läheisellä, mutta toisaalta vieraallakin alueella. Kerron tässä työssä improvisoinnin kokemuksistani niin oppijana kuin aloittelevana opettajanakin ja siitä, millä tavalla improvisointi on vaikuttanut minuun ja opetustyöhöni ensin lukkoina ja sitten luovuutena.

Tulevana pedagogina tahtoisin pystyä välittämään oppilailleni keinoja hallita omaa ääntänsä, rikkomaan omia rajojaan ja luottamaan omiin taitoihinsa. Ennen kaikkea haluan antaa onnistumisen kokemuksia improvisoimisen kautta riippumatta oppilaan musiikillisesta tasosta sekä pyrkiä muistuttamaan, että oppiminen voi olla hauskaa vaikka välillä epäonnistuu. Lähtökohtiani opetuksessa on oppilaslähtöisyys, rennon ja turvallisen ilmapiirin luominen opetustilanteessa, inhimillisuus, motivointi ja ilo musiikin tekemisessä. Parhaimmillaan musiikista syntyy kieli, jolla voi yhtä aikaa kertoa asioita omalla luovuudellaan ja samalla kykenee leikkimään oman instrumenttinsa välityksellä. Silloin musiikin tekemisessä avautuu sen syvin olemus - leikkiminen.

Itse olen kärsinyt improvisoinnin lukoista laulamissa, joten koen että improvisaatio voi olla joko vapauttava tai kahlitseva tekijä monessa suhteessa. Pahimmillaan erilaiset lukot voivat lukita kaikkea oppimista ja tilanteisiin heittäytymistä tavallisessa arkielämässäkin. Suorittaminen ja luovuus eivät mielestäni mahdu samaan ajattelumalliin musiikin tekemisessä, joten siksi yritän rohkaista nauttimaan laulamista enkä suorittamaan sitä. Improvisointi on luova mahdollisuus ilmaista itseään monin tavoin. Se antaa tilaisuuden toteuttaa musiikkia omilla taidoillaan, kun kahlitsevat tekijät tiedostetaan ja niistä pääsee eroon. Tuntitilanteessa tekninen suoritus tai kappaleen tulkinta ei mahdollista heittäytymistä musiikin vietäväksi samalla tavoin kuin improvisointi, missä oppija parhaassa tapauksessa pääsee toteuttamaan itseään. Ennen kaikkea koen, että rentoutuminen, kannustaminen, inhimillisuus ja oma musiikillinen tekeminen on tärkeintä, jotta improvisointi voi toimia vapauttavana, rohkaisevana ja eheyttävänä tekijänä eikä luovuuden lukitsijana.

Pedagoginen opinnäytetyöni on koottu kirjallisista ja sähköisistä lähteistä sekä haastatteluista, jotka tukevat ajatuksiani ja kokemuksiani improvisoinnista niin opettajana kuin oppijanakin. Pääasiassa lähdemateriaalia löytyi teatterikirjallisuudesta, koska laulumusiikin alueella tietoa on vähäistä eikä kattavaa kirjallista teosta itse lauluimprovisaatiosta ole.

2 LUOVUUDESTA JA IMPROVISAATIOSTA TEOREETTISESTI

2.1 Luovuuden käsite

Luovuus liitetään usein taiteeseen, taiteilijoihin tai johonkin erityisalaan. Luovuus on rohkeutta toteuttaa itseään, mutta taito joka on ensin löydettävä. Se on asia, joka vaatii oman ajan, pysähtymisen ja rauhan toteuttaa sitä paloa, joka on syntynyt ja jonka todellisesta lopputuloksesta ei vielä tiedetä mitään.

Teoksessa *Luovuus - Taito löytää*, rohkeus toteuttaa Kari Uusikylä (1999, 13) kirjoittaa artikkelissaan *Luova yksilö, luova yhteisö*, että luovuus on yksi vaikeimmista käsitteistä määritellä, mutta luovuus voi ilmetä millä tahansa elämän alueella puhutaanpa sitten säveltäjästä, kuvataiteilijasta, fyysikosta tai kotiäidistä. Jokaisesta heistä löytyy hänen mielestään jotain luovaa. Luovuus on asia, joka löytyy jokaisen sisältä. Parhaiten se ilmenee itsensä toteuttamisena harrastuksissa, kotipiirissä ja töissä. Tällaista voisi kutsua jokamiehen luovuudeksi, jonka meistä jokainen hallitsee. Luovuuteen liittyy olennaisesti se, että ihminen uskaltaa tehdä jotain uutta ja omaperäistä saaden tästä onnistumisen kokemuksia, niin kuin Uusikylä (1999, 6) kirjan alkusanoissa määrittelee. Luovuus on mielen leikkiä, jossa annamme tilaa ajattelulle ja kokemuksille. Parhaimmassa tapauksessa tämä johtaa luovan toiminnan syntymiseen. (Verkkotutor 2008). Uusikylän (2002, 53) mukaan ”*Luovuus syntyy usein sisäisestä pakosta, mutta se elää parhaiten turvallisessa vapaudessa*”.

Haastatteluissa näyttelijäoppilaat ovat määritelleet luovuutta seuraavasti: Luovuus on jonkinlainen tila, jossa ihminen tuottaa jotain itselleen olennaista. Se sisältää avoimuutta, kovaa työtä, mahdottoman tekemistä, kykyä tuottaa jotain uutta, omaperäistä ja ainutlaatuista. Se on rohkeutta pistää mielikuvitus liikkeelle ja pitää silmät avoimina. (Uusikylä 1999, 15). Luovuus vaatii rohkeutta ja riippumattomuutta, koska sen olemukseen kuuluu aina epäonnistumisen riski. Meidän on siis helpompi sopeutua massaan, tehdä ja toimia kuten käsketään hoitaen asiamme. (Uusikylä 2002, 46)

2.2 Improvisoinnin käsitteistä teatterissa ja musiikissa

Improvius-sana tulee latinan kielestä ja tarkoittaa ”ennalta näkemätön, odottamaton”. Tästä sanasta myös suomenkielinen sana improvisaatio on peräisin. Otavan musiikkitietosanakirjassa (1997, 154) käsite määritellään musiikin luontitapahtumaksi sitä esittäessä, joko annetulla temalla tai vapaasti tulkiten tietyn tyylinmukaisten perusmateriaalin ja tyyliottumusten puitteissa. Improvisaatio yleensä yhdistetään teatteritaiteeseen tai jazz- musiikkiin, johon liitetään myös virtuoosimaisuus ja nokkeluus tarttua hetkeen, luoden jotain uutta, hienoa, luovaa ja ainutkertaista.

Näyttelijä Simo Routarinne (2005, 6) kuvaa kirjassaan improvisaatiota seuraavasti:

”Improvisaatio on vaikea ja vaarallinen sana. Ihmiset ahdistuvat kuullessaan sen ja ajattelevat kauhuissaan, että joutuvat kiireesti vetämään hihastaan taidonnäytteen, joka osoittaisi heidän olevan ainutkertaisia verbaalisia lahjakkuuksia, nokkeluuden mestareita ja koomikkojen kuninkaita”.

Mitä improvisaatio tarkoittaa musiikissa? Kyse on valmistelematta tapahtuvasta välittömästä säveltämisestä. Solisti säveltää soolonsa esityshetkellä samalla tavoin kuin Beethoven sonaattinsa (King 1997, 26). Käsite improvisointi liitetään usein musiikissa usein jazz- suuntaukseen, mutta renessanssajan musiikissa ja 1600-luvun jumalanpalveluksien musiikissa esiintyi improvisointia muun muassa virsien alkusoitoissa. Improvisointi on tilanteeseen heittäytymistä, jossa vuorovaikutuksella toisen kanssa on suuri merkitys, kyseiseen hetkeen sitoutuen ajasta ja paikasta riippumatta. (Moisio 2006, 10) Karppinen (2008, 5) määrittelee improvisointia näin:

”Improvisoinniksi kutsutaan säveltämistä mielessä, säveltämistä reaaliajassa, spontaania musiikin luomisprosessia. Sen tuloksena syntyy ainutkertainen musiikillinen tuotos, improvisaatio, joka esitetään luomishetkellä”.

Karppisen haastattelussa muusikko, saksofonisti Jukka Perko (2008) toteaa, että improvisointi on ”hetkeen heittäytymistä ja uskallusta olla täysin itsestään selvä, luottaen omaan osaamiseensa ja aiempien kokemusten turvaverkkoon senkin uhalla, että on keskinkertainen ja tulee tahattomasti naurunalaiseksi”.

Improvisointi on siis eläytymistä, heittäytymistä, leikkimistä ja luottamista siihen, että oma osaaminen kantaa. Vaikka improvisoinnissa liikutaankin vieraalla alueella, niin omalla sisäisellä tunteella sanotaan hetkessä jotain ainutkertaista ja sanatonta. Näin parhaimmillaan syntyy vapaus ilmaista itseään ja mahdollisuus kehittyä muusikkona ja ihmisenä kaikilla eri osa-alueilla.

Musiikin historiasta voimme lukea, että improvisointi on ollut mukana jo gregoriaanisissa lauluissa niin soolo-osuuksina kuin moniäänisyydenkin muodossa. Barokin aikakaudella aarioissa eli soolo-osuuksissa oli improvisoituja osia, kunnes soittimet syrjäyttivät improvisoidut laulusoolot. Eurooppalaista kansanlauluperinnettä, jossa esiintyy niin solistista kuin moniäänistä lauluimprovisaatiota, ovat esimerkiksi karjankutsuhuudot ja huhuilut, espanjalainen flamenco ja jodlaus (Moisio 2006, 11–12). Improvisaatiolla on suuri merkitys erityisesti afrikkalaisessa ja aasialaisessa lauluperinteessä, jossa yhteisöllisyys korostuu ryhmämusisoinnissa soolovuorojen ottamisena, kun muut säestävät laulaen tai soittaen (Otava 1978, 118). Jazz-laulutyylin syntymiseen on liitetty orjien työlaulut, negrospirituaalit, gospelmusiikki ja bluesin kertova, lyyrinen laulumuoto. Erilaisten jazz-musiikin tyyliuuntien mukana kehittyi myös lauluimprovisaatio ja ajatus omasta äänestä soittimena. (Nordström 1997, 293–303)

2.3 Kuuntelemisen ja matkimisen merkitys oppimisessa

Ihminen oppii monia asioita kuuntelemalla ja kokeilemalla. Kuulo on ollut selviytymisen kannalta ihmisen yksi tärkeimmistä aisteista ja on fysiologialtaan vanhempi kuin äänen tuottoelimistö. Laulamista ja erilaisia ääniä on opittu aina kautta aikojen parhaiten matkimalla (Moisio 2006, 13).

Kuunteleminen on aina ollut tärkeä osa-alue musiikin tekemisessä. Haluan selventää, että kuunteleminen ja kuuleminen ovat kaksi eri asiaa. *Kuuleminen* on passiivinen tapahtuma, jossa ääniaallot tulevat korvaan ja aiheuttavat kuuloelimistössä värähtelyä kulkien aivoihin hermoärsykkeinä, jotka kuulokeskus tulkitsee ääniksi. *Kuunteleminen* edellyttää myös omaa aktiivista toimintaa, koska kuunnellellemme meidän on keskityttävä, tehtävä tietoisia havaintoja ja suoritettava erilaisia valintoja.

Kuunteleminen on musiikissa tärkeää, koska se edistää luovan musiikillisen ilmaisun ja ajattelun kehittymistä, musiikin vastaanottokyvyn sekä musiikkiin liittyvien kokemusten edistymistä ja laajentamista. Se tuottaa myös esteettistä mielihyvää, musiikin tunteuksen edistämistä, kuuntelutarpeen herättämistä. Kuunteleminen lisää kuunteluvalmiuksia havaita rytmi-, melodia-, sointiväri-, harmonia-, ja muototajua sekä erottaa voimavaihteluita (Hongisto- Åberg, Lindeberg- Piironen & Mäkinen 2001, 90–91). Tärkeää olisi, että laulaja kuuntelisi paljon musiikkia. Silloin musiikillinen korva kehittyisi sille tasolle, että hän oppisi erottamaan kuulemalla äänen eri sävyt sekä vivahteet. Kirjassa *Singing- the Physical Nature of the Vocal Organ, A Guide to the Unlocking of Singing Voice* painotetaan, että kehittyneemmällä korvalla ja aktiivisella kuuntelemisella laulajan olisi helpompi syventää teoreettista ja teknistä tietämystään, koska matkimisen kautta on mahdollisuus löytää paljon erilaisia äänenkäyttötapoja (Husler & Rodd-Marling. 1976, 10).

Matkiminen toimii hyväksyntänä tekemiselle lauluimprovisaatioharjoituksissa ja se on hyvä keino oppia tyylinmukaista fraasivarastoa. (Hapuoja 2009). Matkiminen on toisin sanoen täydellistä hyväksyntää. Kuullun fraasin matkiminen osittain ja oman idean kehittäminen hiukan eteenpäin on myös täydellistä hyväksyntää, jota aluksi tarvitaan, kun harjoitellaan improvisointia. Oppiminen on tällöin korkeammalla tasolla, koska kyetään ymmärtämään ja toistamaan kuultuja asioita sekä samalla pystytään soveltamaan siihen jo omaa improvisaatiota. Tämä vaatii kuuntelemisessa harjoiteltuja asioita (musiikillista hahmotuskykyä, rytmi-, melodia-, sointiväri-, harmonia-, ja muototajua sekä kykyä erottaa voimavaihteluita), instrumentin hallintaa, keskittymiskykyä ja itseluottamusta (Moisio 2006, 13).

2.4 Arkielämän improvisointi

Improvisointi liittyy ihmisillä jokapäiväiseen kanssakäymiseen arkielämässä. Joudumme helposti päivän aikana odottamattomiin tilanteisiin ja jollain ihmeellisellä tavalla selviämme tilanteista ilman valmisteluja. Improvisointiin liittyy kuitenkin paljon pelkoja ja suorituspaineita. Halutaan luoda jotain hienoa ja vaikuttavaa sellaisella tasolla, johon omat taidot eivät ehkä sillä hetkellä riitä. Rima on asetettu liian korkealle ja epäonnistumisen pelko kalvaa mieltä. Suojautumiskeinojen muuri ympärillä kasvaa

karkottaen vähäisenkin vuorovaikutuksen ja luovuuden. Epäonnistumisen pelko onkin suurin este kaikelle luovalle toiminnalle (Routarinne 2005, 44).

Koulumaailmassa usein kielletään kaikenlainen spontaani toiminta ja siksi yhdistämme tähän asiayhteyteen väistämättä vaikeudet. Emme enää toimi hetken mielijohteesta vaan hylkäämme ajatukset, koska emme usko, että ideamme on tarpeeksi hyvä ja usein mietimme ”mitä muut nyt tästä ajattelevat? toimiiko tämä tässä yhteydessä? tai onko tämä nyt soveliaista?”. Siinä sitten tilanne menikin ohi. Vietämme vähintään yhdeksän vuotta koulussa, missä melkein kaikki osaamisemme testataan koepaperilla. Koekysymykseen on yleensä olemassa vain yksi ainoa oikea vastaus ja muut ovat vääriä. Tällaisen arvioinnin kohteena oleminen vuodesta toiseen ei rohkaise mielestäni millään tavalla omaperäisyyteen ja itseilmaisuuksiin vaan opettaa meidät pelkäämään epäonnistumista ja arvostamaan suorittamista. Osaamme pikemmin tukahduttaa spontaanin toimintamme kuin vaalia sitä.

Elämässä tulee varmasti tilanteita joissa joudumme ”vetämään ässän hihasta”, jotta selviytyisimme. Musiikin parissa tällaista sattuu useinkin. Improvisaatiolla voi opettaa laulajalle keinoja selviytyä live-tilanteista, jos musiikki viekin yhtäkkiä muihin suuntiin, kuin mitä harjoitusvaiheessa on sovittu. Improvisaatio on myös keino vapauttaa itsensä kaikista säännöistä, virheistä ja mokaamisen pelosta. (Hietala 2009). Se, että laulaja unohtaa sanat tai pianisti soittaa omiaan, pakottaa laulajan siinä hetkessä improvisoimaan jollain tasolla, jotta tilanne pysyisi hallussa. Vähäinenkin improvisointikokemus voi antaa selviytymiskeinoja ja tarvittavaa itseluottamusta odottamattomiin arjen tilanteisiin.

2.5 Ääneni on persoonallinen instrumentti!

Ääni on muihin instrumentteihin verrattuna ainutlaatuinen, koska instrumenttina on oma keho. Se, että ääntä ei voi treenata siinä määrin kuin esimerkiksi pianonsoittoa, (monia tunteja päivässä) vaikuttaa jo siihen, kuinka oman äänen kanssa tulee toimia. Ääni on ihmisessä ja ihminen äänessä. Laulajan psyykinen ja fyysinen tila heijastuu auttamatta ääneen ja äänen hallintaan. Henkisen tilan ongelmat, kuten epävarmuus ja itseluottamuksen puute voivat aiheuttaa äänenkäytön häiriöitä, ongelmia ja lopulta estää äänen toiminnan kokonaan. Miten saisimme palautettua kosketuksen takaisin

itseemme? Välillä se tuntuu mahdottomalta tässä kiireisessä ja ulkokohtaisessa maailmassa, jossa monillakaan ei ole aikaa hoitaa edes omaa kehoaan. Harrastamme toki liikuntaa, mutta kaikki tehdään liian kiireisessä aikataulussa ja suorittaen, jolloin herkkyys itsestä ja lihaksistosta häviää. Nykyaikana tehokkuus ja yksilökeskeinen ajattelu ajavat meidät suorittamaan jopa omaa elämäämme. Ollakseen tietoinen omasta kehostaan ihmisen tulee aistia kehoaan hengityksen kautta, että ruumis ja sielu ovat yhtä harmonisessa sopusoinnussa. Aitoon aistimiseen ja tuntemiseen kuuluu sisäinen luottamus, ympäröivän maailman vastaanottaminen ja vahva elämänvoima. (Koistinen 2003, 7) Itse sanoisin asian seuraavasti:

”Se millä tavalla tunnen itseni, tunnen myös kehoni ja instrumenttini, koska instrumenttina olen minä itse”.

Tunnetilojen käyttö lauluimprovisaation opetuksessa on kehittävä, koska tunteiden tunnistaminen on usein meille ihmisille niin vaikeaa. Tällä tavalla saadaan pienikin tunneskaala suuremmaksi. Ujo laulaja pääsee lähemmäs itseään ja voi hyödyntää tunteitilanteessa harjoiteltua tulkintaansa niin, että kuuliija voi aistia eri tunnetiloja. Toisaalta ulospäin suuntautuneella räväkällä laulajalla voi olla vaikea pidättäytyä pienimuotoisessa ilmaisussa ja löytää herkkyyttä tietyn tyyppisiin kappaleisiin. Helposti tasapaksu ilmaisu sitoo ja kaikesta laulamisesta tulee samanlaista, jollei opettaja kiinnitä laulutapaan huomiota. Tällaisessa tilanteessa kappale ei kosketa kuulijaa. Routarinne kertoo (2005, 27), että itsestä muodostettu kuva on pääosin muuttumaton eikä meillä ole yleensä havaintoa itsestämme ja tavastamme ilmaista asioita vuorovaikutustilanteissa. Oma kokemus toimintatavoistamme ja toimintamme ulospäin voivat olla meille kaksi eri asiaa. Siksi oma äänenkäyttö ja tunnetilojen kokeminen laulaessa ovat yksilöllistä.

Laulamisessa on ensisijaisen tärkeää oppia tuntemaan oma instrumenttinsa, hyväksyä itsestä tuleva ääni sekä nähdä mahdollisuus, että ääntä pystyy kehittämään harjoittelemalla. Äänenhallinta on ilmaisussa merkittävä tuki ja hyvä tekniikan hallinta antaa vapauden ilmaisuun. Instrumentti saadaan toimimaan uudella tavalla, kun käytetään monipuolisia hengitys- ja ääniharjoituksia oman äänen löytymiseen. Haasteellista on taas se, että tekninen osaaminen ja tunneilmaisuus eivät toimi samalla tasolla samanaikaisesti. Tällöin puhutaan ” teknisesti taitavista laulajista” ja

fiilislaulajista”. Hapuojan (2009) mielestä heikko tekniikan hallinta sulkee pois improvisaatioharjoitusten käytön tuntitilanteessa ammatillisella tasolla. Tällä tasolla erilaiset tekniset harjoitukset täytyy saada ensin kohdalleen, jotta taito voi kasvaa halutulle tasolle. Laulunharrastajille hänen mielestään riittää pienempimuotoinen improvisaatioharjoitusten käyttö korvakuulon kautta, kunhan tuntitilanne saadaan luotua otolliseksi ja perustekniikka on hallussa. Improvisaatio on asia, joka vaatii jatkuvaa harjoittelua ja vuosien työtä. (Hapuoja 2009)

Sen sijaan Hietalan (2009) mukaan heikko tekniikan hallitseminen ei sulje pois improvisaatioharjoitusten käyttöä tuntitilanteessa. Samaa mieltä on myös Moisio (2006, 15) opinnäytetyössään. Laulutekniikan parantaminen tuo laulajalle kyllä työkaluja monipuolisempaan itsensä ilmaisuun. Mutta myös improvisoinnin kautta laulutekniikka voi parantua, kun syntyy omia oivalluksia, asioiden syvempää tajuamista, josta kaikki oppiminen lähtee (Hietala 2009). Mielestäni laulajalla/laulun harrastajalla pitää olla jonkinlainen ote omaan ääneensä, mutta heikon tekniikan ei pidä olla este improvisoinnille, vaikka äänen hallitseminen on puutteellista. Kyseessä on kuitenkin luova toiminta ja emme voi aina tietää mikä ja millainen harjoitus oppilasta kahlitsee toteuttamasta itseään.

2.6 Laulunopettajan ominaisuuksista ja improvisoinnin opettamisesta

”Hyvä soittaja ei aina ole hyvä opettaja”, on tuttu lausahdus monien suusta. En tiedä, kuka on tämän ensimmäisenä tutkinut tai kokenut, mutta usein tämä pitää paikkansa. Keskin kertaiset muusikot ovat saaneet oppilaansa innostettua ja motivoitua mitä hämmästyttävimpiin saavutuksiin, päätyään musiikin huippuammattilaisiksi tai vaikkapa musiikin syvällisiksi ymmärtäjiksi. (Anttila, 2004, 4–5.) Opetustilanteessa laulun- tai soitonopettajan tulee osata käyttää opetuksessaan sekä verbaalisia että nonverbaalisia menetelmiä. Aluksi selitetään oppilaalle kappaleen olennaiset asiat, minkä jälkeen opettaja pyrkii näyttämään malliksi kuinka tulisi tyylin mukaisesti laulaa eli toisin sanoen opettaja käyttää sanallistamista ja mallintamista. (Hyry 2007, 85, 104–105.) Tällainen opetustapa tukee improvisoinnin opettamista, mikäli opettajalla löytyy keinot ottaa improvisointi osaksi muuta opetusta. Routarinne (2005, 143) muistuttaa, että hyväksyvä, luottamuksellinen ja turvallinen ilmapiiri on improvisaatiota tehdessä

ohjaajan ensisijainen ja tärkein tehtävä. Samalla tavalla opettajalla on tästä vastuu lauluimprovisaatioharjoituksia käytettäessä.

Konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaan opettaja näkee oppilaansa aktiivisena ja tavoitteellisesti toimivana yksilönä. Oppilaan aktiivisuus näkyy tiedollisuudessa, tunnekokemuksissa ja sosiaalisuudessa (Anttila 2004, 21). Tällöin paljon puhuttu vuorovaikutus oppilaan ja opettajan välillä on kitkatonta, sillä opettaja ohjaa oppilastaan luomaan tietoa sosiaalisessa ja materiaalisessa ympäristössä (Westerlund 2003, 8–9). Instrumenttiopetuksessa opettajan tehtävänä on aktivoida oppimista monin eri tavoin oppilaslähtöisesti. Vuorinen (1993, 52) jaottelee aktivoinnin kolmeen eri käsitteeseen: älyllinen aktivointi (äly, ymmärrys, ajattelu), elämyksellinen aktivointi (tunne, kokemus, asenteet) ja toiminnallinen aktivointi (toiminta ja harjoittelu). Näitä käsitteitä voidaan käyttää eri aktivointimenetelmin, jolloin menetelmät aktivoivat kutakin osa-aluetta erikseen tai kaikkia alueita yhdessä. Opettajalla on hyvä mahdollisuus käyttää improvisointia opetuskeinona, jolla hän aktivoi oppilasta uusiin musiikillisiin haasteisiin sekä tuntitilanteessa, että harjoittelussa.

Laulaminen on ihmisen yksi ilmaisumuodoista, minkä pitäisi olla mahdollisimman vapaata. Laulamista estävät syyt ovat usein monisäikeiset, joten laulunopettajalta vaaditaan tarkkaa korvaa, tunneälyä, kokemusta, monipuolisuutta sekä kykyä motivoida ja rohkaista tuntitilanteessa oppilaitaan. Improvisaatiota käyttäessään opettajalla on haaste nähdä millaiset harjoitukset sopivat eritasoisille oppilaille. (Moisio 2006, 15.) Jos vaatimustaso on liian korkea, vääränlainen ja vaativan harjoituksen käyttö voi pahimmillaan lukita oppilaan. Improvisoinnista tulee kammo, joka estää oppilasta laulamasta vapaasti. Näin ollen rohkaisun ja kannustuksen merkitystä ei voi liikaa korostaa etenkin improvisoisessa. Kannustuksen on kuitenkin oltava realistista, koska turha kehuminen vääristää oppilaan käsitystä omista taidoistaan tai voi saada aikaan epäluottamuksen opettajan arvostelukykyä tai rehellisyyttä kohtaan.

Improvisointiharjoituksia käytettäessä laulunopettajalta vaaditaan erityisesti tilannetajua ja herkkyyttä. Näin ollen nykyaikana hyvän laulunopettajan ominaisuuksia ovat maltillisuus, systemaattisuus, kouluttautuminen ja haasteiden vastaanottaminen ja ennen kaikkea huolellisuus työssä, muistuttaa musiikin lehtori ja laulopedagogi Maija Hapuoja (2007). Opettajan työ improvisaation alueella on ennen kaikkea ohjausta ja ideoiden

antamista, sillä improvisointia ei voi opettaa yksiselitteisesti määrittelemällä, mikä on oikein ja mikä väärin. Oppilaan hienovarainen opastus opetustilanteessa ohjaa häntä soittaessa vapautumaan hetken vietäväksi, Perko toteaa. (Karppinen 2003, 11)

2.7 Hetkeen heittäytyminen eheyttää(kö?)

Improvisaatiolla on kyky parantaa ja eheyttää meitä ihmisinä, koska improvisoidessa olemme yhteydessä muihin ihmisiin, tilaan ja ympäristöön, joka ympärillämme vaikuttaa. Improvisointi auttaa kohtaamaan pelkoja, tunnistamaan omat ilmaisustrategiamme ja antaa mahdollisuuden kokeilla rohkeasti jotain uutta. Improvisointi kykenee murtamaan lukkoja ja avaamaan niitä ovia, joita emme olisi muuten ehkä avanneet. Improvisoinnissa stressin sietokyky kasvaa ja epäonnistumisen pelko vähenee, kun uskallamme heittäytyä tilanteisiin spontaanisti. Ihminen tuntee itsensä rohkeammaksi, nokkelammaksi ja hauskeemmaksi. (Routarinne 2005, 15). Karppisen (2003, 11) haastattelussa muusikko Jukka Perko (1999) toteaa improvisoinnin vaikeudesta seuraavasti:

”Kyllä minä uskon, että pystyy harjoittelemaan aika paljon. Meidät on vaan ohjelmoitu täyteen sääntöjä, koulussa, kotona ja yhteiskunnassa, jotka vaikeuttaa improvisointia. Oivaltamalla ne ja pyrkimällä eroon niistä, pystytään kehittymään nimenomaan herkemmiä ja reagoivimmiksi”.

Perkon mielestä improvisoinnissa olennaista on juuri *hetki*, johon improvisoijan tulisi uskaltautua avoimella mielellä, huolehtimatta mistään ja pyrkimättä mihinkään. Muusikon täytyy kyetä unohtamaan epäonnistumisen ja vajavaisuuden pelkonsa ja luottaa vain omaan osaamiseensa. Älyllisen tietoisuuden mukaan tuleminen ja harkinta estävät hetkessä tapahtuvan spontaanin ja välittömän luovan ilmaisun, joka on muun muassa Perkon mukaan improvisoinnin perusta. Improvisointi vaatii rohkeutta ja sen kautta löytyy monesti vapaus ilmaista itseään. (Karppinen 2003, 8). Improvisointi on vaikuttanut myös näyttelijä Simo Routarinne itseilmaisuun kokonaisvaltaisesti, mistä hän kertoo seuraavalla tavalla: *”Improvisaatio on kehittänyt minua näyttelijänä ja ihmisenä eteenpäin enemmän kuin mikään muu kohtaamani.”* (Routarinne 2005, 11)

3 IMPROVISOINTI – TEORIASTA KÄYTÄNTÖÖN

3.1 Ilmaisun ja tunnetilojen hyödyntäminen tulkinnassa

Erilaisiin lämmittelyharjoituksiin suhtaudutaan usein välinpitämättömästi. Olen huomannut tämän tehdessäni työtä kuorojen ja lauluoppilaitteni kanssa. Harjoituksia pidetään jostain syystä turhina, vaikka niiden merkityksen perusteleeekin. Ydintä ei ymmärretä ja perusasiat, jotka alussa opetetaan, jäävät oivaltamatta. Aikuiset saattavat ahdistua leikkimielisestä lämmittelystä tai piirissä olemisesta, koska epäonnistumisen pelko on taustalla. Leikkimällä lapsikin oppii, ja mielestäni myös aikuinen, jos hän haluaa ja uskaltautuu hetkeksi lapsen tasolle ja unohtaa itsensä kontrolloinnin.

Routarinteen (2005, 148) mukaan teatteri- improvisaatiossa lämmittelyharjoitusten tavoitteena on kehon fyysinen lämmittely, energiatason nosto, rentoutus, iloisen mokaamisen periaatteen esittely, yliaktiivisuuden hillintä, suunnitellusta luopuminen, keskittyminen, kontakti ja kuuntelu.

Lauettaessa äänenavauksilla ja lämmittelyllä on samanlainen tarkoitus kuin teatteri- improvisaatiossa. Kehon lämmittäminen, energiatason nosto, keskittyminen, kuunteleminen ja aistimukset omassa kehossa ovat tärkeitä asioita huomioida lauettaessa. Lauluimprovisaatiossa meillä on mahdollisuus käyttää monenlaisia menetelmiä, joilla voimme herättää oppilaan ajatuksia, kehoa, avata lukkoja ja lämmitellä tehokkaasti ääntä uusilla, erilaisilla tavoilla. Mokailu poistaa turhia jännityksiä ja parhaimmillaan vapauttaa mielen juuri kyseiseen hetkeen, maalailemaan omia ajatuksia musiikin sävelin. Tähän oppilas tarvitsee opettajan apua, koska emme pysty itsenäisesti muuttamaan totuttuja toimintatapojamme, vaikka haluaisimme. Kappale kuulostaa samalta ilman uusia ideoita, vaikka kuinka yrittäisi tulkita ja heittäytyä. Meillä ei ole aina keinoja toteuttaa ja välittää ajatuksiamme niin kuin haluaisimme.

Ilmaisuharjoitukset aktivoivat helposti meitä virittämään sisässämme olevan instrumentin. Pystymme leikin ja eläytymisen kautta herättämään kehomme laulamista varten, heittäytyminen kappaleeseen mielikuvituksen kautta helpottuu niin yksin kuin ryhmässäkin. Harjoituksia tehdessä oman kehon tiedostaminen ja tunteminen edistyy

ja samalla oppilas rentoutuu, tuntee hengityksen, oppii äänenkäyttöä ja äänensä rajoja. Itseluottamus ja luottamus toisiin kasvavat ilmaisuharjoitusten myötä. Tärkeää on muistaa, että ilmaisuharjoitukset eivät ole teatteria eivätkä valmiita esityksiä. (Koistinen 2005, 162).

Teatteriharjoituksista itse suosin erityisesti tarinan sijoittamisesta lavalle. Laulaja pystyy syvällisesti käymään tekstin läpi tämän harjoituksen kautta. Harjoitus toimii erinomaisesti silloin, jos laulutekstissä on selkeä tarina tai jos teksti on liian henkilökohtainen ja omat tunteet tulevat voimakkaasti mukaan laulamiseen. Hyvä tarinallinen laulu tähän harjoitukseen on esimerkiksi Gösta Sundqvistin *Amalia*, Juha Tikan *Odotusta Pariisissa* tai duetto *Ystävät*. Seuraavaksi muutamia käyttämiäni harjoituksia esimerkiksi:

Harjoitus 1a: *Mieti ensin laulun tekstiä ja mitä siinä tapahtuu. Onko siinä tarina, kuvaileeko se tunnelmaa vai kertooko se jotain sinusta? Sijoita laulun teksti mielessäsi tyhjälle teatterin lavalle ja kuvittele, että katselet teatteriesitystä katsomossa. Laulaessasi kappaletta seuraa sitä, kuinka tarina alkaa elämään laulun kautta lavalla. Mitä näet siellä? Ketä henkilöitä? Millaisessa ympäristössä? Millaisia tunteita? Keskity olemaan sisällä tekstissä koko kappaleen ajan.*

Kaj Chydeniuksen laulu, *Jos rakastat*, on kappale, joka sisältää monta samantyyppistä säkeistöä. Seuraava 1b harjoitus on toiminut omilla oppilaillani ja he ovat ymmärtäneet, kuinka tärkeää on säilyttää ote laulamiseen alun ensimmäisestä soinnusta aina kappaleen viimeiseen sointuun asti. Mielestäni oppilaan on helpompi säilyttää intensiteetti läpi kappaleen tämän harjoituksen avulla ja samalla se aktivoi oppilaan heittäytymään uudella tavalla tilanteeseen.

Harjoitus 1b: *Ajattele laulaessasi, että olet menossa ylöspäin esimerkiksi rappusia tai mäkeä. Päämääränä on näköalapaikka tai huippu, josta et tiedä mitään muuta kuin, että se on korkealla. Askel askeleelta näet joitain uutta. Innostut siitä kokoajan lisää. Odotat innolla mitä lopulta näet. Vähitellen aavistat, että se on jotain kaunista. Kun pääset huipulle, silmissäsi näkyy jotain upeaa, ettet voi uskoa sitä todeksi. Olet haltioitunut näkemästäsi. Pyri välittämään näitä tunteita eri säkeistöissä niin laulu kulkee mielenkiintoisella tavalla eteenpäin ja intensiteetti säilyy alusta loppuun asti.*

Erilaisten tunnetilojen hyödyntäminen tulkinnassa rikastuttaa laulamista ja vie harjoiteltavia kappaleita eteenpäin. Tunnetilojen käyttö vaatii sen, että opettajan ja oppilaan luottamussuhde on kehittynyt sellaiseksi, että oppilas ei jännitä tunti-ilannetta. Suuria tunnetiloja on hyvä hakea kappaleisiin, koska keho aktivoituu laulaessa uudella tavalla. Esimerkkitunteina suuttuminen, rakastuminen, ilo ja suru ovat tunteita, joita jokainen tuntee ja niihin on suhteellisen helppo heittäytyä. Opettajalla on tärkeää näyttää esimerkkejä rohkeasti, jotta oppilas uskaltautuu heittäytymään. Tilanteiden ja tunteiden yhdistäminen laulamiseen etenkin kappaleen tunnelman vastaisesti rikastuttaa tulkintaa. Seuraava esimerkkiharjoitus antaa ideoita toteuttaa tunnetilaharjoituksia.

Harjoitus 1c: Otetaan laulettavaksi Sami Hurmerinnan tekemä kappale Jos tahdot tietää. Alkuperäisessä kappaleessa tunnetiloina huokuu ikävä ja rakastuminen. Harjoitustilanteessa otetaan edellä mainittuun kappaleeseen tilanteeksi siivous ja tunnetilaksi ärtymys. Laitetaan oppilas laulamaan ja siivoamaan. Apuna voi olla jonkinlainen kankaan pala konkretisoimassa harjoitusta. Muistuta kappaleen aikana ärtymyksen tunteesta ja siivouksesta, kun oppilas laulaa.

Kehoa lämmiteltäessä esimerkiksi liikeimprovisaatio musiikin mukaan on hyvä ilmaisuharjoitus. Sitä käytetään paljon lasten parissa, koska siihen on helppo osallistua, se vapauttaa kokonaisvaltaisesti mieltä ja kehoa, kun siihen heittäytyy. Tässä kaksi esimerkkiharjoitusta, jotka liittyvät liikeimprovisaatioon ja kehon lämmittelyyn. Näitä olen itse käyttänyt omassa opetuksessani

Harjoitus 2a: Rohkaise oppilasta tai ryhmää lähtemään liikkeelle, jossain laulullisemmassa harjoituksessa omalla tavallaan. Rento kävely ja 2 ja 4 iskujen napsutus tai taputus aktivoi laulamista ja sillä on helppo aloittaa. Keksi vähitellen lisää tekemistä, jotta ote ei muutu liian passiiviseksi.

Harjoitus 2b: Laita musiikki soimaan ja osallistu oppilaan kanssa lämmittelemään kehoa liikkeillä. Harjoitus on hyvä tehdä silmät kiinni, jotta hetkessä keskitytään vain omaan tekemiseen. Heittäytyminen liikeimprovisaation kautta tuottaa usein vaikeutta, joten kannattaa antaa myös sanallisia esimerkkejä, kuten ” tuulessa huokuva puu tai matka vuoristoradassa”.

On puhuttu siitä, että musiikki on ihmisen alkukieltä, vuorovaikutusta ilman sanoja. Se on tarve, jolla ilmaistaan tunteita ja sen avulla on helppo jakaa mutkattomasti sekä lapsen, että aikuisen tunnemaailman kehittymiselle tärkeitä asioita – yhdessä oloa, läheisyyttä ja turvallisuutta. (Hänninen 1999, 20). Musiikin kuunteleminen, soittaminen ja laulaminen syventävät tunne-elämää ja rikastuttavat mielikuvitusta. Musiikki auttaa rentoutumaan, pysähtymään ja keskittymään paremmin hektisyyden keskellä. Olen kuullut sanottavan, että musiikki on hoitavaa megavitamiinia aivoille. Musiikista ja laulamisesta voi parhaassa tapauksessa kehittyä voimanlähde, joka kantaa elämän vaikeidenkin vaiheiden ylitse. Musiikki vaikuttaa aivojen tunnekeskuksiin ja laulamisella on yhteys mielialaan ja hyvinvoinnin kokemukseen. Usein terapoimme itseämme laulaessa tai musiikkia kuunnellessa. Siksi tunnetilojen ja improvisoinnin hyödyntäminen rikastuttaa laulamistamme ja ilmaisemistamme monellakin tavalla.

3.2 Sooloimprovisointi ja musiikkityylit laulussa

Musiikin kuunteleminen on tärkeää, kun puhutaan musiikin tyyliin vaikuttavista tekijöistä. Laulunopettajan tulee tietää, mistä tyylipiirteet syntyvät eri musiikkityyleissä. Eri tyylien opettelemisessa yksinkertainen ja hyvä oppimiskeino on kyseisen tyylin kuunteleminen ja matkiminen, koska siinä kehittyä korva, musiikillinen tyyli ja sekä samalla oppilas oppii tiedostamaan oman äänensä rajoja. Matkiminen on hyvä keino omaksua uudenlaisia fraaseja ja niiden muodostamista (Moisio 2006, 20). Tuntitilanteeseen sopivia tyylinmukaisia improvisaatioharjoituksia ovat vuorolauluna toteutetut harjoitukset, jossa opettaja laulaa malliksi eteen. Oppilas vastaa kuulemaansa laulufraasiin, joko matkimalla kuullun esimerkkifraasin tai vastaamalla omalla laullisella ideallaan. (Hapuoja 2009). Monipuolinen musiikin kuuntelu antaa ideoita ja mahdollisuuksia kokeilla omia rajojaan, kun kuunnellessa toistetaan tiettyjä fraaseja esimerkiksi levyn mukana. Kuuntelutilanteessa opitaan havaitsemaan musiikkityyliin sidonnaiset piirteet ja pystytään hyödyntämään niitä omassa laulamisessa.

Improvisoinnin opettelu voi aloittaa esimerkiksi blues-tyylillä, koska siinä voidaan harjoitella monenlaisia improvisoinnin tapoja: kuuntelua, melodian muuntelua, heittäytymistä, rytmistä muuntelua, vaikka vain yhdellä sävelellä. Jazz-improvisoinnissa täytyy osata tietyt perusasiat myös teoriassa, ennen kuin korva tottuu monimutkaisempaan harmoniaan. (Hapuoja 2009). Pop/rock- tai R&B-musiikissa on

tyylinmukaista improvisoida alkuihin, välikkeisiin ja lopukkeisiin sanoin, ääntein sekä äänensävyin. Kansanmusiikissa sekä maailman musiikissa tietyn sointukierron päälle improvisoidaan usein tekstillä tai melodialla. Solisti ja kuoro vuorottelevat erityisesti latinalaisessa laulumusiikissa. (Moisio 2006, 21–22.) Seuraavaksi kaksi ideaa laullisen improvisointiharjoituksen tekemiseen:

Harjoitus 3a: Toteutetaan vuorolauluharjoitus, jossa opettaja ottaa pianolla helpon, rytmisen sointukierron taustalle (Esimerkiksi kaksi iskua C-duurisointua, kaksi iskua G-duurisointua ja neljä iskua F-duurisointua tahtilajina 4/4- osa.). Opettaja laulaa itse esimerkinomaisia helppoja laulu- ja rytmifraaseja oppilaalle malliksi, joita oppilas aluksi matkii. Vähitellen vuorolaulu muutetaan siihen muotoon, että oppilas voi ottaa opettajalta aluksi jonkin laulufraasissa käytetyn rytmisen tai melodisen aiheen ja alkaa kehittää sitä eteenpäin tai vastaavasti jatkaa omaa aihettaan kuulemastaan. Pidemmälle vietyinä harjoituksessa molemmat kehittelevät omia melodioita ja rytmisiä fraaseja vuorotellen ja yhtäaikaan. Tärkeintä on oppilas motivoitua tekemään yhdessä musiikkia ja antaa selkeitä esimerkkejä, jossa hän kokee tekemisensä hyväksytyksi..

Harjoitus 3b: Otetaan helppo blues-kappale harjoiteltavaksi. Harjoitellaan ääniharjoituksina blues-asteikkoa ensin osittain ja sitten kokonaan. Sen jälkeen harjoitellaan kappaletta samoilla fraasiharjoituksilla, joita lämmittelyinä on tehty. Oppilas voi laulaa melodiaa ja opettaja täyttää taukoja esimerkiksi ”tänken” sanoja blues-asteikon sävelien avulla. Samalla opettaja rohkaisee oppilasta vähitellen muuntelemaan melodiaa annetuilla fraasimalleilla. Kun laulaminen sujuu tarpeeksi hyvin, voidaan vaihtaa vuorottelu idea toisinpäin, jolloin oppilas täyttää taukoja ja opettaja toimii solistina muunnellen rytmia ja melodiaa. Tärkeintä on keskittyä tekemään yksi asia kerrallaan ja vähitellen lisätä harjoituksen vaikeustasoa. Säestämiseen tässä riittää, vaikka bassolinjan kuljettaminen jos säestäminen tuntuu vaikealta. Tärkeää on säilyttää rauhallinen tempo ja kolmimuunteisuus harjoituksessa..

3.3 Ryhmäimprovisaatio ja äänimaisemaan eläytyminen

Ryhmäimprovisaatio on mainio työväline, kun työskennellään useamman ihmisen kanssa. Se kohottaa ryhmähenkeä, kannustaa iloiseen mokaamiseen ja turvallisessa ympäristössä on helppo treenata heittäytymistä, kuuntelua ja poistaa lukkoja omasta esiintymisestä. Turvallisen ilmapiirin luominen oppilaille on opettajalle erityisen tärkeä asia ja mielestäni tämä vaatii valmistelua yhtäläillä kuin mikä tahansa tuntitilanne. Ryhmäimprovisaatiota tehdessä on tärkeää, että harjoitus onnistuu ja opettajalla on selkeä toimintarunko tuokiosta. Tärkeimpänä harjoituksessa pidän sitä, että jokainen kokeilisi rohkeasti heittäytymistä ja muut tukisivat toisiaan kannustavin kommentein. Huonosti suunniteltuna tämä harjoitus voi lukita oppilaan laulamisen ja kyvyn improvisoida ryhmässä jatkossa.

Luovuutta vaativat ääniharjoitukset tarvitsevat usein aikaa, joten sitä kannattaa varata vähintään 10 minuuttia. Tilanteena tällainen on usein ensikertalaisille jännittävä ja alkukankeus voi haitata harjoituksen aloittamista. Opettajan rohkaiseva asenne, mokailu ja esimerkkinä oleminen auttaa myös oppilaita vapautumaan ja eläytymään. Tällaisissa tilanteissa pyritään unohtamaan oma tekeminen ja keskitytään yhtenäisen tuotoksen toteuttamiseen. Ollaan ja eletään siinä hetkessä (Hapuoja 2009).

Omalla äänellä tehdyt laululliset improvisaatiot ovat usein hauskoja ja eheyttäviä kokemuksia. Yksittäinen harjoitus voidaan aloittaa todella pienestä, vain yhdellä äänellä, laajentaen harjoitusta tunnelman mukaan harmoniaksi. Jokainen ryhmäläinen on mukana tekemässä teosta taidoillaan, jotka hän sillä hetkellä omaa. Äänimaisemaa tehdessä voidaan antaa erilaisia aiheita, kuten sade, uusi vuosi, viidakko, ruuhkassa, kevät, vuoristoradassa jne. Tällaisessa tilanteessa lähdetään improvisoimaan millaisilla ääniteillä ja äänillä tahansa, koska kaikki äänen tuottokeinot ovat sallittuja. Usein tilanteet ovat vapauttavia, hauskoja ääniretkiä ja onnistuneiden kokemusten myötä luottamus ryhmässä kasvaa (Moisio 2006, 25–26). Seuraavaksi äänimaiseman toteuttamisharjoitus ja ideoita laulullisen improvisointiharjoituksen toteuttamiseen:

Harjoitus 4a: *Asetutaan lattialle selälleen niin, että kaikkien päät ovat ulkokehällä. Kerrotaan äänimaiseman aihe esim. viidakko. Maiseman tekeminen lähtee hiljaisuudesta ja vähitellen muotoutuu kokonaisuudeksi erilaisilla ääniteillä ja äänillä.*

Osallistujia on hyvä ohjeistaa olemaan herkkiä tilanteessa, että saadaan selkeä kaari, alku ja loppu äänimaisemalle.

Harjoitus 4b: Otetaan Afrikka-teema ja kehitellään oma helppo sointupohja. Ne voivat olla joko pitkiä, 4 iskun mittaisia, 2–4äänisiä sointukiertoja tai äänissä oleva sointukierto, jossa on mukana jonkinlaista rytmikkaa. Ensin harjoitellaan yhdessä laulettava pienimuotoinen kappale niin, että kaikki sen osaavat. Tämän jälkeen lähdetään opettajan esimerkkien johdolla yksitellen tai pareittain improvisoimaan soivien äänten päälle. Opettaja saa hyviä ajatuksia improvisointiharjoituksiin, kun tutustuu tähän musiikkityyliin kuuntelemalla ja hakemalla materiaalia aiheesta.

3.4 Mokaamisen pelko ja mahdollisuus

Mokaamisen taito on suuri valtti, jos sitä osaa käyttää, koska se vaatii ihmiseltä rohkeutta. Usein mokaamisen pelko kahlitsee meitä, teemme asiat tutulla ja turvallisella tavalla ja näin toteutamme itseämme, kuten aina ennenkin. Simo Routarinne (2005, 59) kertoo kirjassaan siitä, kuinka vuorovaikutustilanteissa pienikin epäonnistuminen aiheuttaa meille pelkoja, kaventaa meidän ilmaisuamme ja vähentää heittäytymistämme vuorovaikutustilanteissa. Toisin sanoen sisäiset mielenmuurit vähentävät kokeilunhalua ja spontaania toimintaamme, koska improvisointiin liittyy aina riski. Parhaimmillaan improvisointitilanne voi olla eheyttävä, positiivinen kokemus omien rajojen rikkomisesta, mutta pahimmillaan se voi lukita luovuuden, jos tilanne ei ole otollinen sen toteuttamiseen.

Mokaamisesta voi löytää myös ilon ja anteliaisuuden itseään ja toisia kohtaan (Routarinne 2005, 70). Elämässä yleensä armollisuus on meille välttämätöntä. Toiset meistä vain osaavat sen taidon paremmin kuin toiset. Musiikkia tehdessä riskien ottaminen on väistämätöntä, jos haluaa kehittyä muusikkona. Kuinka hienoa meistä onkaan seurata, kun muusikko kulkee omien taitojensa äärirajoilla luottaen siihen, että kyvyt riittävät improvisoidessa. Perko toteaa, että musiikillisten aiheiden eli ”täkyjen” heittelemisen musiikillisessa tilanteessa vie tietoisesti ulos itsestä ja pakottaa kommunikoimaan muiden kanssa. Epäonnistumisen riski on toki aina olemassa, mutta se on luonnollinen osa improvisointia (Karppinen 2008, 11). Emme voi oppia juuri mitään ilman epäonnistumisen kokemuksia. Se kuinka suhtaudumme omaan

epäonnistumiseemme, vaikuttaa paljon siihen, kuinka uskallamme ottaa haasteita ja tilanteita yleensä vastaan. Mokaamisessa ei itsessään ole mitään pahaa, vaan se on suunnittelematon tilanne ja mahdollisesti herättää reaktioita ympäristössä ja myös tekijässään. Se on vain asia, joka kuuluu väistämättä elämään ja elämiseen kaikella tavalla.

Voimme siis verrata sitä, kuinka suorittaminen ja täydellisyyden tavoittelu kahlitsevat. (Routarinne 2005, 58). Yleensä elämän henkiset tai fyysiset lukot heijastuvat erityisesti laulamiseen, koska instrumentti on kehossamme. Laulaminen on miltei mahdotonta, kun lukot ja kahlitseva epäonnistumisen pelko estää kaikkea luovaa toimintaamme. Laulajalla ei ole tällaisessa tilanteessa välttämättä mahdollisuutta edes kehittyä ja vastaanottaa opetettavia asioita. Siksi laulamiseksi olisi tärkeää oppia mokaamaan terveellä tavalla, koska instrumentti on ihmisessä itsessään. Ihmisarvo ei ole myöskään kiinni hänen tekemisistään ja taidoistaan, vaan jokainen on arvokas itsessään.

4 MITÄ IMPROVISOINTI VOI OPETTAA TEKIJÄLLEEN?

Onpa kyseessä oppilas tai opettaja, niin improvisointi opettaa jotakin uutta tekijälleen. Hapuoja (2009) ja Hietala (2009) ovat listanneet improvisoinnista seuraavia asioita: Improvisointi opettaa itseilmaisua, tunteiden käsittelyä, luovuutta, heittäytymistä, esityskaarria ja tekstin jatkuvuutta ajatuksen tasolla. Se kehittää korvaa ja kykyä kuunnella tyylinmukaisia asioita musiikista. Improvisointi on keino vapauttaa itsensä kaikista säännöistä ja virheiden tekemisestä. Se antaa keinoja selviytyä live-tilanteista, jos musiikki viekin yllättäen eri suuntiin, kuin mitä harjoitustilanteessa sovittiin.

Opetustyössäni pyrin kohtamaan jokaisen oppilaan omana persoonanaan. Turvallisen ja luottamuksellisen ilmapiirin luominen tunti-ilanteeseen on mielestäni opettajalle ensisijaisen tärkeää. Oppilaan on helpompaa vapautua tilanteessa, jossa harjoitellaan heittäytymistä, improvisointia, erilaisten tunnetilojen ja mielikuvien käyttöä. Tilanne tuntuu usein vieraalta ja pelottavalta, joten siksi turvallinen ja rento ilmapiiri on tärkeä improvisointia ja ilmaisua harjoitellessa. Otollisessa tunti-ilanteessa musiikin kautta löytyy uudenlainen vapaus ilmaista itseään. Kun tämä oivalletaan, monesti se on niin harrastelijalle kuin ammattilaiselle suunnaton helpotus. Tärkeintä on pyrkiä unohtamaan epäonnistumisen ja vajavaisuuden pelkonsa, koska improvisointi vaatii rohkeutta laittaa itsensä peliin epäonnistumisen uhallakin. Ennalta arvaamattomat tilanteet helpottuvat, kun keskittyminen oman suorituksen kontrolloimisesta saadaan suunnattua musiikin tekemiseen ja vuorovaikutukseen toisten kanssa.

Olen aloittanut improvisoinnin opettamisen pienesti ja helposti näyttämällä itse esimerkkejä omassa opetuksessani. Mokaaminen on ollut iloisesti mukana myös minun soitossani ja laulamissani. Tämä on todistanut eniten sitä niin oppilaalle kuin minulle, että opettajakin on vain inhimillinen ihminen. Harjoituksia tehdessäni olen pyrkinyt siihen, että on muutakin improvisaatiota kuin jazz-improvisaatio. Mikäli joku on ollut kiinnostunut jazz-musiikista, olen rohkaissut häntä kuuntelemaan big band -musiikkia, koska siinä kuulee parhaiten tyyllillisesti puhtainta jazzia. Rytmit, harmoniat ja melodiset kulut kuuluvat selvästi tämän kokoonpanon musiikissa. Musiikillinen vuoropuhelu on selkeää ja mielenkiintoista, koska monta muusikkoa soittaa yhtä aikaa jotain teosta. Olen pyrkinyt myös näyttämään rohkeasti itse esimerkkejä ja antamaan keinoja improvisoimiseen eri musiikkityyleissä.

Improvisointia tehdessä moni oppilaistani on kokenut vapauttavana ääniharjoituksena vuorolaulun, josta aiemmin työssäni mainitsin. Harjoituksessa toistettiin laulamalla ja matkimalla helppoja rytmejä ja melodioita vuorotellen. Vähitellen vuorolauluharjoituksessa kehiteltiin omia rytmejä ja melodioita laulamalla kysymys vastaus- periaatteella. Idea oli siinä, että musiikkia lähdettiin tekemään aina pienestä ja vähän kerrallaan. Ääniharjoituksen tarkoituksena opetellaan soittamaan omaa instrumenttia kyseisessä hetkessä ja löytämään sen rajat. Harjoitukset ovat onnistuneet ja tilanteesta on jäänyt sekä oppilaalle että opettajalle miellyttävä kokemus.

Mielikuvien ja tunnetilojen käyttämistä hyödynnän opetuksessani. Uskon, että niiden kautta oppilaan on helpompi heittäytyä tilanteisiin, tunnistaa tunteita, oivaltaa laulamista eri tavalla ja saada laulamisen tekniikkaa istutettua paremmin kehoon. Ajattelen, että tämä on myös eräänlaista improvisoimista ja hetkeen heittäytymistä. Mielestäni konkreettinen liike tukee harjoitustilanteessa laulamista, mutta on syytä muistaa tehdä toistoja vain muutamia, ettei toiminta ”jää päälle”. Esimerkiksi tutkintotilanteessa ”apu”liikkeet saattavat paljastua, mikäli ne ovat helpottaneet laulamista ja niitä on tehty liikaa. Myönnän myös sen, että kaikille laulajille eivät mielikuvaharjoitteet toimi. Silloin on osattava kertoa mitä kehossa konkreettisesti tapahtuu, kun laulamme ja mitkä lihakset tekevät työtä kehossa. Opettajan on hyvä selvittää nämä perusteellisesti itselleen ja niin yksinkertaisesti, että opetustilanteessa hän kykenee oppilaalle ymmärrettävästi selittämään kehossa tapahtuvat toiminnot esimerkein.

Laulaminen on siis kokonaisvaltaista toimintaa, kun instrumentti on omassa kehossa. Ihminen on luotu liikkumaan ja rytmimusiikissa on tärkeää, että liike aistitaan kehossa. Näin ollen oppilas oppii tuntemaan kehoaan ja sen toimintaa paremmin, kun pieni liike on osa laulamista harjoitusvaiheessa. Oppilaan laulaessa vapautuminen ja heittäytyminen tapahtuvat usein luonnostaan ja tämän seurauksena mokaamisen pelko lievenee. Laulajalle syntyy ymmärrys leikitellä musiikilla, kokeilla mitä sillä voi tehdä ja miten omia taitoja voi kehittää uudella tavalla. Improvisoinnin kynnyksien laskee, kun laulaminen saadaan ensin muuta kautta rennoksi ja onnistumisen kokemuksia saadaan lisättyä hyväksyvässä ilmapiirissä. Huomaamatta erilaiset lukot avautuvat ja rohkeus leikkiä omalla äänellä lisääntyy onnistumisten kautta.

Mielikuvia ja tunnetilaharjoituksia käyttäessäni oppilaat ovat kokeneet harjoitukset mielekkäiksi ja rohkaistuneet laulamiseen. He ovat voittaneet pelkonsa ja laittaneet enemmän itsestään laulamiseen. Oppilaat ovat huomanneet kehittyvänsä paremmin ja samalla vapautuvansa musiikin tekemisessä ja kuuntelemisessa. Heidän ymmärryksensä laulamiseen ja omaa instrumenttia kohtaan on syventynyt ja tämän seurauksena motivaatio on kasvanut. Saman havainnon olen tehnyt toimiessani kuorojen kanssa, vaikka tilanne on paljon haastavampi kuin yksinlauluoppilailla. Kuorolaiset ovat keskittyneet itseensä ja kyseiseen hetkeen intensiivisesti ja uskaltaneet kysyä asioita mikäli joku on jäänyt epäselväksi. Kuorolaisilla tekniset asiat ovat menneet eteenpäin ja vaikeammissa harjoituksissa oma instrumentti on soinut eri tavalla kuin ennen. Se on vaikuttanut jokaisen kuorolaisen omaan laulamiseen ja yhteisointiin huomattavasti. Vapautta ja nautintoa on voinut aistia laulamissa niin kuulija kuin laulajakin.

Kaiken kaikkiaan oman äänen hyväksymisprosessiin ja äänen kehitysprosessiin oppilaat ja kuorolaiset ovat saaneet uutta perspektiiviä. He ovat olleet motivoituneita harjoittelemaan ja kehittämään itseään, kun ovat saaneet oikeanlaisia työkaluja opetustilanteissa. Oppilaat ja kuorolaiset ovat nähneet kehityksensä niin yksin kuin ryhmässäkin. Kannustava ja turvallinen ilmapiiri on mahdollistanut uusienkin asioiden kokeilemisen rohkeasti.

Luovan tilan ja vapauden löytäminen on improvisaatiossa tärkeintä. Monenlaiset rajoitukset estävät meitä, mutta tärkeintä on pyrkiä eroon itse asetetuista vaatimuksista ja ennalta suunnitelluista tilanteista. Silloin tietoinen huomio omasta itsestä siirtyy kohti toisia ja aistit herkistyvät muiden antamille ärsykeille vapauttaen spontaania toimintaa, jolloin tilanteisiin on helpompi reagoida. (Routarinne 2005, 7). Improvisointi on usein terminäkin jo pelottava, saati jos siitä puhutaan tuntitilanteessa tai kuoroharjoituksessa. Monesti oppilaat vierastavat aluksi harjoituksia, koska ne ovat uusia ja outoja, eikä niitä voi hallita samalla tavalla kuin tavallisia harjoituksia. On kuitenkin muistettava, että improvisaatioharjoitukset eivät sovi kaikille. Ihmisellä voi olla niin paljon epäonnistumisen kokemuksia takanaan, että hän on henkisesti ja fyysisesti aivan lukossa. Harjoitukset tuntuvat pääasiassa epämiellyttäviltä, koska kaikki energia on keskitetty omaan tekemiseen. Löyttyniemen (2003, 60) mukaan on siis eduksi, että improvisointia harjoitellaan usein ja turvallisessa ilmapiirissä ensin yhdessä opettajan

kanssa. Silloin oppilas on saanut taaksensa onnistumisen kokemuksia ja pystyy heittäytymään myös ryhmässä.

Laulajalle on siis tärkeää uskaltaa tuntea ja vapauttaa tunteitaan, jotta hän pystyy välittämään laulun niin, että kuulijat ymmärtävät mitä laulaja haluaa musiikkinsa kautta heille välittää. Muihin instrumentalisteihin verrattuna tulkinnallinen lähtökohta laulamiseksi on erilainen, koska melodian lisäksi tekstillä on huomattava osuus laulettavassa musiikissa. Heittäytyminen on laulamiseksi tärkeää siksi, että se veisi improvisaatiota eteenpäin vapauttavana tekijänä. Improvisointi opettaa laulajalle laulullisia ja musiikillisia asioita monimuotoisesti ja antaa kykyä selviytyä erilaisista tilanteista muusikkona ja ihmisenä.

5 LUKOISTA KOHTI LUOVUUTTA

Tämän työn tekeminen on ollut minulle eräänlainen matka, niin oppijana kuin laulunopettajana. Olen joutunut miettimään lapsuuttani, jolloin musiikin tekeminen oli minulle mielekästä, nautin improvisoinnista ja olin spontaani musiikin parissa. Jouduin myös miettimään minne ja missä vaiheessa spontaanisuus ja ilo musiikin tekemiseen olivat aikuisiällä hävinneet. Monet epäonnistumisen kokemukset, naurunalaiseksi joutumiset ja koulumaailman suorituskeskeisyys veivät tämän nautinnon. Työstäessäni improvisointiaihetta olen löytänyt sisäistä lastani uudestaan, joka nauttii kaikesta luovasta toiminnasta ilman rajoitteita. Olen harrastanut mieleisiä asioita, kuten maalaamista piirtämistä, tanssimista musiikin lisäksi, mikä on vapauttanut minua ja luovaa toimintaani. Olen saanut tällä tavoin uutta perspektiiviä itseeni monin eri tavoin sekä pystynyt kertomaan näistä uusista näkökulmista oppilaille ja soveltamaan niitä työhöni. Oppilaat ja kuorolaiset ovat alkaneet ajatella laulamista laajemmin, käsitelleet kappaleita monipuolisemmin, vapautuneet ja menneet teknisesti laulamissaan eteenpäin ja ennen kaikkea saaneet onnistumisen kokemuksia, kun minulla on ollut opettajana antaa heillä uudenlaisia työkaluja kohdata itseään.

Lauluimprovisoinnin tutkiminen pakotti minut käymään läpi ajatuksia improvisoinnin lukoista ja kahlitsevuudesta laulamissa uudella tavalla sekä niitä asioita, jotka ovat hankaloittaneet omaa laulamistani. Olen kärsinyt pitkään tietynlaisista lukoista, mitä en ole tiedostanut aiemmin ja mitkä ovat tulleet esille vain tätä työtä tehdessä. Klassinen laulutaustani on lukinnut minua muusikkona ehkä enemmänkin, kuin olen osannut kuvitella. Tässä tyyლისuunnassa ei ole ollut juurikaan mahdollisuutta improvisointiin. Musiikkiin oli merkitty kaikki tarvittavat musiikilliset asiat ja mitkään poikkeukset eivät ole olleet sallittuja. Esitystilanteessa pyrittiin muistamaan kaikki opitut asiat parhaansa mukaan ja jollain tasolla eläytymään tekstin sisältöön. Saman tien sai kuulla, jos teki jotain toisin vaikkakin vain vahingossa. Minusta tuntui jo silloin, että sielu tai koskettavuus laulusta puuttui. Kuka liikuttuu aarian laulamisesta? kysyin itseltäni monesti. Tässä laulutyyliä pidettiin ensisijaisen tärkeänä vain tekniikkakeskeistä laulamista. Mielestäni tällainen laulutapa- ajattelu kahlitsi ja kahlitsee väistämättä ajaen suorituskeskeiseen tapaan toimia luovassa työssä.

Minulle ensimmäinen kosketus lauluimprovisointiin tuli laululeirillä joitakin vuosia sitten. Ryhmässä lähdettiin pienimuotoisesti muuttelemaan ensin rytmiä erilaisilla

tavuilla ja sitten melodiaa muutamalla sävelellä. Tilanne oli kokemuksena kamala. Improvisointi tuntui vaikealta, koska ajatukset olivat omassa tekemisessä tekniikkakeskeisen lauluajattelun takia. Siinä hetkessä oli vaikea olla, mutta silti ymmärsin, että tätä haluan tehdä ja oppia. Leirillä ryhmän yhteishenki oli hyvä ja opettaja ohjeisti tehtävät selkeästi näyttäen itse mallia kysymys-vastaus- menetelmällä. Lukoistani huolimatta lähdin tutustumaan johonkin uuteen ja tuntemattomaan kokeillen ja kipuillen, löytäen vähitellen ilon ja vapauden laulamiseeni, jonka olin jossain määrin kadottanut vuosien myötä. Sain aiheita ja ideoita, kuinka lauluimprovisaatiota voi toteuttaa ja mitä asioita eri tyyleissä painotetaan. Se helpotti minua valtavasti ja on vienyt myös eteenpäin omaa laulamista ja opetustyötäni. Minun piti ja pitää edelleen opetella olemaan armollisempi itseäni kohtaan, opetella rohkeasti improvisointia ja ennen kaikkea mokaamista. Improvisointi on minulle edelleenkin vaikeaa, mutta uskon että hetkeen heittäytyminen eheyttää, vaikka välillä se pelottaa.

Tiedostaessani lukot uskon, että olen työni kautta vapaampi ja luovempi niin oppijana kuin opettajanakin. Olen ennen kaikkea rohkeampi muusikko ja monipuolisempi opettaja, kuin ennen tätä prosessia. Ymmärrykseni on lisääntynyt itseäni kohtaan ja ajatukset laulamisesta kokonaisvaltaisena toimintana on syventynyt entisestään. Tiedän mitä tarvitsen ja mitä minun pitää opetella. Tiedän pystyväni hyödyntämään arvokasta, itse opittua tietoa ja omia kokemuksia tulevaisuudessakin omassa työssäni. Olen löytänyt tätä työtä tehdessä uusia keinoja ongelmien ratkaisemiseen. Vaikka oma opettajuuteni on vasta alussa, minulla on unelmana olla vuorovaikutustaitoinen ja kannustava opettaja, joka katsoo oppilaitaan omina persoonina heidän tasostaan riippumatta. Uskon että improvisointi kuuluu kaikille, olipa taiteellinen taso mikä tahansa. Improvisointi on tärkeä osa laulunopetusta ja mielestäni se on asia, mitä voi oppia, siinä missä muutakin.

LÄHTEET

- Anttila, M. 2004. Musiikkiopisto pedagogiikan teoriaa ja käytäntöä. Joensuu: Joensuun yliopistopaino
- Hapuoja, M. 2009. Sähköpostihaastattelu 2.4.2009. Jyväskylä
- Hapuoja, M. 2007. Haastattelu 10.10.2007. Jyväskylä
- Hietala, S. 2009. Sähköpostihaastattelu 5.4.2009. Hämeenlinna
- Husler, F. & Rodd-Marling, Y. 1976. Singing – the Physical Nature of the Vocal Organ, A Guide to the Unlocking of Singing Voice. Hutchinson & Co
- Hongisto-Åberg, M., Lindberg-Piiroinen, A. & Mäkinen, L. 2001. Musiikki varhaiskasvatuksessa. Hip hoi, musisoi! Tampere: Tammer-Paino
- Hänninen, V. 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis, ISSN 1455–1616; 696
- Kansanen, P. & Uusikylä, K. (toim.) 2002. Luovuutta, motivaatiota, tunteita. Jyväskylä: PS-kustannus
- Karppinen, R. 2003. Heittäydy hetken! Muusikon muotokuvassa Jukka Perko ja improvisointi. Viitattu 2.4.2008. <http://elektra.helsinki.fi/se/m/0780-0708/25/2/heittayd.pdf>
- King, J. 1997. (suom.) J. Pekka Mäkelä. 2000. Mitä Jazz on? – opas ymmärtämiseen ja kuuntelemiseen. Jyväskylä: Gummerus
- Koistinen, M. 2003. Tunne kehosi – vapauta äänesi. Äänitimpurin käsikirja. Helsinki: SULASOL
- Löyttyniemi, A. 2003. Sukkela suu, ketterä keho – ilmaisuharjoituksia. Porvoo: WSOY

Moisio, S. 2006. Iloa improvisoinnista – pohdintaa ja esimerkkejä improvisaatioharjoitusten käytöstä työvälineenä laulunopetuksessa. Opinnäytetyö. Helsingin ammattikorkeakoulu, Kulttuuriala, Pop/jazzmusiikin koulutusohjelma

Nordström, S. 1997. Kaikki musiikista. Porvoo: WSOY
Otavan iso musiikkietosanakirja osa 3. 1978. Otava

Routarinne, S. 2004. Improvisoi! Helsinki: Tammi

Uusikylä, K. 1999. Luova yksilö, luova yhteisö. Teoksessa Luovuus – Taito löytää, rohkeus toteuttaa. K. Uusikylä & J. Piirto, 12-20. Juva: WSOY

Virtamo, K. (toim.) 1997. Otavan musiikkitieto A-Ö. Keuruu: Otavan kirjapaino

Vuorinen, I. 1993. Tuhat tapaa opettaa: menetelmäopas opettajille, kouluttajille ja ryhmänohjaajille. Naantali: Resurssi.

Westerlund, H. 4/2003. Dewyn kasvun ja kokemusten käsitteet musiikkikasvatuksessa. Musiikkilehti/Musiikkitiede.

LIITTEET

Liite 1. Sähköpostihaastattelu 2.4.2009. Hapuoja, M.

Liite 2. Sähköpostihaastattelu 5.4.2009. Hietala, S.

LIITE 1

SÄHKÖPOSTIHAASTATTELU

Nimi: Susanna Hietala

Aika ja paikka: 5.4.2009 Hämeenlinna

Ammatti: muusikko (jazz-musiikin kandidaatin tutkinto)

1. Mitä improvisointi mielestäsi tarkoittaa?

Musiikin tuottamista tässä hetkessä. Ei ennalta opitun toteuttamista, vaan uuden luomista.

2. Mitä improvisaatiolla voi opettaa laulajalle/ laulun harrastajalle?

Keinoja selviytyä live-tilanteesta, jos musiikki viekin yhtäkkiä muihin suuntiin, kuin mitä harjoitusvaiheessa on sovittu. Improvisaatio on myös keino vapauttaa itsensä kaikista säännöistä, ja virheiden tekemisestä.

3. Millaisia improvisaatioharjoituksia käytät opetus-/tuntitilanteissa?

Tekstipohjaisia, tulkintaan liittyviä harjoituksia, jossa tarkoituksena oman tulkinnan löytäminen. Käytän toki myös jazz-pohjaisia improvisaatioharjoituksia, jossa tarkoituksena scat- laulu ja asteikkopohjainen improvisointi. Toki sitäkin harjoitellaan myös pelkän korvan kanssa.

4. Ovatko nämä harjoitukset toimineet?

Toisinaan paremmin ja toisinaan huonommin, mutta huomaan itseni ja oppilaitteni kanssa, että vaikeinta on oman itsensä vapauttaminen ja itseensä uskomisen. Itse musiikin tekeminen ei ole niin vaikeaa..

5. Millaista kehittymistä olet nähnyt oppilaissa (harjoitusten jälkeen) vai onko kehitystä tapahtunut?

Oppilaani on ruvennut ajattelemaan laajemmin ja ehkäpä löytäneet sanotuksista jotain toista näkökulmaa. Myös teoreettisen improvisoinnin myötä kappaleen harmonia on avautunut paremmin ja improvisointi (esim. melodian muuntelu) on huomattavasti helpompaa tällöin.

6. Miten pyrit aukaisemaan laulajan lukkoja, jotka liittyvät improvisointiin?

Pyrin aluksi tekemään improvisoinnista mukavaa ja rentoa ja kaikkea saa kokeilla ja tällöin oppilaani ikään kuin opettavat itseään huomaamatta ja itsekin kuulevat, että mikä toimii ja mikä ei. Kokeilemisen myötä otetaan teoriaa mukaan, joka tuo syvennystä improvisointiin. Myös oppilaan tuntien äänittäminen ja sitä kautta ”hyvien oivallusten” löytäminen on tärkeää.

7. Sulkeeko tekniikan heikko hallitseminen mielestäsi pois improvisaatioharjoitusten käytön laulunopetuksessa?

Jos tässä viitataan laulutekniikkaan, niin minun mielestäni ei sulje. Tietenkin laulutekniikan parantaminen tuo laulajalle itselleen monipuolisempia aseita itsensä ilmaisuun. Mutta opetustilanteessa heikko laulutekniikka ei haittaa mitään. Improvisoinnin kautta myös laulutekniikka voi parantua ja kaikki oppiminenhan lähtee kuitenkin omasta oivalluksesta, siis asioiden syvempi tajuaminen.

8. Millä tavalla saat luotua tuntitilanteen otolliseksi improvisaatiota varten?

Ainakin sillä että en aseta mitään rajoja että mitä saa tehdä ja mitä ei. Laulunopetuksessa, niin kuin minkä tahansa taideaineen opetuksessa on ensisijaista mielestäni ottaa huomioon oppilaan persoona ja hänen erikoislaatunsa. Totta kai matkimalla on opittu jo kauan asioita ja tullaan aina oppimaan, mutta tärkeintä että suo oppilaalle sen tilan ja ajatuksen että hän voi saada oman äänensä kuuluviin. Ja löytää oman tyyliinsä. Jos oppilaan on vaikea keksiä itse ja on ujo tms. niin totta kai annan esimerkkejä, että mitä voidaan kokeilla ja lähdetään pienestä liikkeelle ja kuunnellaan musiikkia ja lauletaan sitä mitä kuullaan.

LIITE 2

SÄHKÖPOSTIHAASTATTELU

Nimi: Maija Hapuoja

Aika ja paikka: Jyväskylä 2.4.2009

Ammatti: laulopedagogi

1. Mitä improvisointi mielestäsi tarkoittaa?

Valmistelematta luotu tapahtuma, esityshetkellä keksitty. Se voi perustua tiettyihin asteikkoihin tai tapahtua korvakuulon kautta.

2. Mitä improvisaatiolla voi opettaa laulajalle/ laulun harrastajalle?

Itseilmaisua, tunteiden käsittelyä, luovuutta, heittäytymistä, rohkeutta, korvan kehittämistä, esityskaaria, tekstin jatkuvuutta ajatuksen tasolla.

3. Millaisia improvisaatioharjoituksia käytät opetus-/tuntitilanteissa?

Vuorolauluna: kysymys-vastaus. Opettaja esilaulajana, oppilas” kommentoi”. Tehdään erilaisia äänimaisemia, unohdetaan ajatus sanasta improvisoida. Aloitetaan vaikka yhdellä soinnulla, sitten kahdella jne. oppilaan oman tason mukaan. Mielestäni bluesilla on helppo aloittaa.

4. Ovatko nämä harjoitukset toimineet?

Erittäin hyvin. Kohdalleni ei ole koskaan tullut oppilasta, joka ei olisi osannut improvisoida edes jollakin tasolla.

5. Millaista kehittymistä olet nähnyt oppilaissa (harjoitusten jälkeen) vai onko kehitystä tapahtunut?

Yleensä jokainen innostuu ajatuksesta ja haluaa lisää kokemuksia onnistuneen suorituksen jälkeen. Kehitys kulkee oppilaan laulutaitojen mukaan. Lähes joka tunti ja useimmissa kappaleissa yritän kannustaa oppilasta improvisoimaan. Vaikka 1 nuotti, kunhan se tulee omasta päästä. Rohkea heittäytyminen tuo mahtavia elämyksiä oppilaille.

6. Miten pyrit aukaisemaan laulajan lukkoja, jotka liittyvät improvisointiin?

Kannustan yrittämään ja kerron, että sen oppii vain onnistumisien ja erehdyksien kautta. Kannustan heittäytymään ja kokeilemaan rajoja. Otan tarpeeksi helppoja harjoituksia. Improvisoida voi niin monella tavalla, esim. rytmisesti, melodisesti, tunnelmia luoden, laulamalla vaikka yhtä nuottia eri sävyillä. Kun teen vuorovaikutusharjoituksia, lukot häviävät onnistumisen myötä.

7. Sulkeeko tekniikan heikko hallitseminen mielestäsi pois improvisaatioharjoitusten käytön laulunopetuksessa?

Totta kai, jos mennään ammatilliselle tasolle. Tietyt skaalat sointujen pohjalla tekevät sen vaikeiksi. Jos ei ole tarpeeksi tekniikkaa, jälki on sen kuuloista. Täytyy harjoitella erilaisia juoksutuksia, synkopointia, hyppyjä, kromatiikkaa jne. ahkerasti, jotta taito kasvaa halutulle tasolle. Jos haluaa jazzlaulajaksi, improvisointi on kaiken perusta. Mielestäni ”tavislaulajalle” riittää pienempimuotoinen improvisointi korvakuulon kautta.. Ammattilaulajalle on tärkeää saada kunnon ohjausta tekniikkaan ja sitä kautta luoda oma musiikkimaailma improvisointineen. Tämä alue on ikuista harjoittelua, vuosien työtä. Taito ei myöskään kasva, jos ei sitä harjoittele joka tunnilla.

8. Millä tavalla saat luotua tuntitilanteen otolliseksi improvisaatiota varten?

Kuulostelen ensin vähän oppilaan mielialaa ja sen pohjalta lähdetään improvisoimaan. Joskus en käytä koko sanaa, vaan alan vain lauleskella ja käsken oppilaan kommentoida laulullaan. Monille pelkästään tuo sana on tosi tappava, joten arkojen laulajien kanssa unohdan koko termin ja käsken heittäytymää kannustusten ja hurraahuutojen säestyksellä! Joskus on päiviä, että asia ei kiinnosta. Silloin jätetään väliin ja odotellaan otollisempaa hetkeä. Improvisoimistilanteessa täytyy molempien olla läsnä joka hetkessä ja aistia toisen ajatukset. Ei riitä, että vain lauletaan nuotteja miten sattuu, vaan improvisoimisessa on aina oltava jokin juoni, joka liittyy kappaleeseen.